

A kötet nyolc szerzője nyolcféle hangon, nyolcféle „hangszeren” kilencféle tárgyról szól, olykor eltérő mélységben. A kézikönyvvel – és ez most is igazolódott – mindezek ellenére elkezdődött a szerves összefüggések megmutatása, a „szimfónia” érezhetően javul, a fő motívum (az információs és könyvtári szolgáltatás céljainak követése) jelen van mindenki játékában. Itt és most a határterületek (érintkezési területek) szakértőinek hangjára kell odafigyelni: a könyvtár (gyakran kihasználatlan) lehetőségeire hívják fel a figyelmet.

Végül felvetődik a kérdés, mennyire koherens a kötet, mennyire érvényesíti ugyanazt a fogalomkört, szókincset, terminológiát, mennyire hivatkoznak egymásra az egyes fejezetek. E téren – néhány kivételtől eltekintve – „még van, mit tenni.” Reméljük, hogy megszületik a kézikönyvhöz illő tárgymutató, segítve e gazdag tudományterület és rokntudományai fogalmainak árnyalt megismerését, s ezen az alapon a kutatások jobb összehangolását. Azt várjuk a tárgymutatótól, hogy segítsen egyben láttatni a sok-sok fős szerzői gárda által tárgyalt témakörök különböző és sokrétű aspektusait.

A könyvtáraknak, könyvtárosoknak és könyvtáros hallgatónak egyaránt javasoljuk e kötet beszerzését is.

Pálvölgyi Mihály

Debrecen története / főszerk. Ránki György ; [... szerk. biz. ... Ács István et al.] ; [kiad. Debrecen Megyei Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya]. – Debrecen : Megyei Városi Tanács, 1981–2002. – 7 db. ; 25 cm
ISBN 963 031 588 2
7. köt. / Debrecen helytörténeti irodalma : válogatott bibliográfia / összeáll., szerk. Bényei Miklós. – 2002. – 663 p.
ISBN 963 202 969 0

Debrecen helytörténeti irodalma - Válogatott bibliográfia

A húsz évvel ezelőtt induló hatalmas várostörténeti összefoglalás, a *Debrecen története* c. szintézis hetedik, záró köteteként jelent meg Bényei Miklós összeállításában és szerkesztésében a *Debrecen helytörténeti irodalma. Válogatott bibliográfia* című bibliográfia.

Teljességgel a nagy mű szerves része ez a munka: a kötetszámozás, a külső (színek, forma stb.), a kolofonban olvasható besorolás (stb.) mind erre utalnak. Szerves, organikus része, egyik kötete a nagy monográfiának, mégis önálló, különálló, magában is felmutatható, az alapműtől függetlenül is kezelhető kötet, még azt is megkockáztatom, hogy talán többen és többször fogják kézbe venni, mint társait. (Érde-

mes lenne majd a kézikönyvtárakban regisztrálni, melyik kötet mennyire használódott, használódik el, persze be kell számítani a „versengésbe” azt is, melyik kötet mikor jelent meg, mekkora „előny-nyel” indult.)

A mű – e sorok szerzőjének magánvéleménye szerint – a mindenkori magyar bibliográfiai irodalom egyik csúcsteljesítménye, ez idő szerint legalábbis meghaladhatatlannak tűnő remeke. Hogy miért az, azt igyekeznénk bemutatni, számba venni. De persze, ezt nem tehetjük meg a bibliográfia tárgyának, szerkezetének elemzése nélkül.

Előbb azonban a nézőpontok különbözőségének érzékeltetésére két „apró színes”-t idézünk fel. Az első egy lelkes, honleány arisztokrata asszony, gróf Eszéki Sándorné beszélgetése gróf Szentirmay Rudolfal (természetesen Jókai Egy magyar nábobja alapján):

„Ah uram, ne is folytassa tovább szarkazmusait” – mondja a grófnő a fiatal grófnak – „mi nem megyünk Tiszaváradra malomkelepelést hallgatni, s nagyon mezei fogalmak vannak a honvágyról, ha azt csak a búzavirágok közt látja élni, mi Magyarországon is nagy városban fogunk élni.” „Annál szebb” – mondja Rudolf – „Debrecen vagy Szeged, vagy akár Hódmezővásárhely a legritkább élvezetekkel fognak kínálkozni. Teszem föl, Debrecenben van egy nagy híd a város közepén, mely az egész utcán végig-megy, s mely azért európai ritkaság, mert szárazföldre van építve, ezen érdekes lesz járni”. Eszéki grófnő, aki persze Pestre kíván költözni, nem védi meg Debrecen e vádtól (megteszi, megtette azt Jókai nem egy írásában, lásd Bényei bibliográfiájának megfelelő tételeit!), nem is igen tehetette: Párizsból (ugyanis a párizsi Opera egyik páholyában zajlik a beszélgetés) akkor (1822) így, ez látszott Debrecenből.

De persze vannak más látószögek is. Nemrégiben a 49-es villamoson utazva, hallhattam egy, az ablakon tágra nyílt szemmel kinézelődő, úgy hat év körüli kisfiú csodálkozó kifakadását: „Ez még mindig Pest? Akkor ez majdnem akkora, mint Debrecen”. (Ez egy másik nézőpont, s nem is rosszabb a párizsinál.)

A bibliográfia összeállításával hármas célt valósított meg Bényei Miklós, s most őt idézzük: „• A város múltjáról nyomtatásban megjelent közlemények számbavételével képet adni a város helytörténetírésének több mint másfél évszázadáról, felmutatni Debrecen hozzájárulását a hazai histográfia fejlődéséhez. • A helytörténeti irodalom bibliográfiai regisztrálásával tájékoztatási segédletet nyújtani a most és a jövőben folyó kutatásokhoz, ráirányítva a figyelmet a feltáratlan vagy alig feltárt területekre, a meg nem vizsgált kérdésekre, jeles személyekre is. • Segíteni a városvezetés döntés-előkészítő munkáját, a pedagógusok, az újságírók és a könyvtárosok ismeretközvetítő tevékenységét, az iskolai tanulók, az egyetemi és főiskolai hallgatók tanulmányi feladatainak megoldását, a honismereti mozgalom akcióit és a helytörténeti szakkörök, klubok működését, a spon-tán érdeklődők tájékoztatását. [...] • A bibliográfiai gyakorlat számára pedig hasznosítható módszertani tanulságokat kínálhat.”

Bényei bibliográfiája 10.304 tételes. Sok ez a szám, vagy kevés? Mihez képest sok, mihez képest kevés? Nyilvánvaló, hogy a tételek száma nagyságrendekkel több is lehetett volna (mondjuk százezernyi). De lehetett volna jóval kevesebb is. Mondjuk két-, háromezernyi. A punctum saliens az arány, az arányosítás, a válogatás szűrőhálójának „beállítása”. És – szerintünk – éppen ebben jeleskedik Bényei Miklós, pedig nem volt könnyű dolga. Sőt, éppen ennek a helyes arálynak a megtalálása lehetett a legnehezebb a munkájában. A messze legjobb magyar filozófiatörténet szerzője, Nyíri Tamás vallja: „Nem az okozott gondot, hogy kiről írjak bővebben, hanem hogy kiről rövidebben. Nem volt könnyű...”. Bényeinek még nehezebb lehetett. Hisz anyaga, cédulái (sőt, megjelent bibliográfiái) lehetővé tették volna számára, hogy tételei számát megsokszorozza. Nem tette. Nagyon helyesen nem tette. Annak idején Szentmihályi János, aki a bibliográfia tárgyat tanította nekünk, könyvtár szakosoknak, többször is szörnyülködve emlegette a Berza László szerkesztette Budapest-bibliográfiát. Rámutatott a vasok kötetek redundanciáira, s arra a vitatható szerkesz-

tői koncepcióra, hogy egy második magyar nemzeti bibliográfia született Budapest címszó alatt. Nos, Bényei Miklósnak módja lett volna arra, – hiszen tudjuk, hogy Debrecen kétszer is volt hazánk fővárosa, hogy a második nemzeti könyvtár Debrecenben van, hogy ... – ugyancsak nemzeti bibliográfiát nyújtson, ezúttal Debrecen égisze alatt. Nem tette. Nemcsak lemondott a napilapok cikkeinek garmadájáról, nemcsak szelektált a debreceni író, költő géniuszokról szóló szakirodalomban (nem vette fel a magyar irodalom legnagyobbjai – s Debrecen sok ilyet adott az országnak – munkáinak esztétikai, verstani, poétikai (stb.) elemzéseit, méltatásait), nemcsak kihagyta a lexikonok helyi szócikkeinek felvételét (stb.), de lemondott a 19. század előtti *teljes* anyagról is. Tartalmazza viszont a korábban, elszórtan megjelentetett retrospektív és kurrens bibliográfiák anyagát, kiegészítve azokat. Formai szempontból a bibliográfia a könyvekben, gyűjteményes kötetekben, folyóiratokban megjelent írásokra terjed ki, továbbá a helytörténeti dolgozatokat, forrás-publikációkat, visszaemlékezéseket, interjúkat stb, valamint a helytörténeti publikációkról megjelentetett recenziókat is regisztrálja.

A bibliográfia *„Mintegy harmincöt esztendő adatgyűjtő munkájának terméke, igyekezett számba venni mindazt, amit a 19–20. században a kétszáz évvel bezárólag Debrecen múltjáról publikáltak és az átnézett forrásokban fellelhető volt”*. Ezt és ennyit. Sem Szentirmay Rudolf, sem a kisfiú nézőpontját nem tette magáévá a bibliográfus Bényei. Közvetít mintegy az ál(ságos) szerénység (provinciális kisebbségi tudat) és a megalomania között. De nemcsak a két rossz pólus közt. A teljességre törő, a használóra, annak igényeire mit sem adó, az öncélúvá emelt „szakmaiság” vagy a rossz értelemben vett „népszerűsítés” vagy az „erre van igény” koncepciók közt is közvetít Bényei (s tudjuk, Hegel szerint a közvetítés a szellem helye).

Bibliográfiája páratlan remekműve, teljesítménye szakmánknak. Mert hogy remekmű, az értő számára nem lehet kétséges. Felöleli mindazt, ami Debrecen története, a legszélesebb, legtágabb értelemben vett története (ha tetszik helytörténete) szempontjából,

számára releváns. És teszi ezt a munkák szinte mindegyikének belső ismerete, kézbevétele alapján, olyan szerkezetben és olyan módon, amely – forgassuk bárhogy – a legmegfelelőbbnek tűnik.

Időrendi a beosztás, hisz *történetről, történelemről* van szó. A korszakok (a kezdetektől 1693-ig, 1693–1849, 1849–1919, 1919–1944, 1944-től napjainkig) természetesen az anyamonográfia szerkezetét követik. Az öt időrendi fejezet elé még egy ún. általános rész, az összefoglaló és a több korszakot érintő művek csoportja került, s ott találhatóak a természeti viszonyokat ismertető munkák is.

Lehetett volna más időszakhatárokat is felvenni, néha talán jobbkat is, de ez azzal a hátránnyal járt volna, hogy egymáson elcsúszik a monográfia első öt és utolsó, hetedik kötete. Ezt akkor sem lehetett volna vállalni, ha a monográfia korszakolása inakdevát lett volna. Erről pedig szó sincs.

Az időrenden belül tematikus az osztás. Tematikájában felöleli valamennyi szakterület történeti vonatkozásait, plusz a történeti segédtudományok és határterületek szelektált irodalmát. Ez a tematika alapjában, de csak alapjában azonos minden korszakon belül, persze finom eltéréseket is lehet regisztrálni, nem véletlenül. A megfelelő nagy korszakok sajátosságainak megfelelően újabb tematikus címek lépnek fel (pl. nyomdászat, könyvkiadás, sajtó stb.) vagy tűnnek el (pl. település- és birtoklástörténet, ugyan mit keresne ez az alcím az újkori részekben?), ám a beosztás mindenkor értelemeszerű és természetes. Ez a szerkezet annyira adekvát, hogy szerkesztésének nehézségeit, embert (bibliográfust) próbáló ravaszságait alig is érzékeljük. Pedig kicsoda „passziánszozásnak” kellett megelőznie azt az állapotot, amikor minden a maga helyére került. Talán erre az esetre is érvényesnek tekinthetjük – persze mutatis mutandis – az állítólag természettudósok körében járó, sokak által emlegetett mondást: a nehézség *nem* abban áll, hogy felfedezzünk valamit, hanem abban, hogy felismerjük azt, hogy mit fedeztünk fel. A nehézség – a bibliográfus számára – nem abban áll, hogy meglegyen a cédulája, hanem hogy tudja, *hová sorolja*, s Bényei tudja, tudta. De azért – természetesen

sen – gondolt azokra is, akik nem tudják, vagy nem úgy tudják, vagy amikor senki sem tudja, mert nem tudhatja, egy-egy bibliográfiai tételnek hol a helye. „Lásd még!” – olvasható szinte minden csoport végén, hosszabb, rövidebb számsorozat (tételszám-sorozat) élén.

Hogy a szerkezet mintegy maga-magát magyarázza, hogy kommentárt sem kíván, kiderül(het) abból is, hogy a szerző nem érezte szükségét hosszú használati útmutatásnak. Kitűnő bibliográfiák egész sorát említhetnénk, amelyeknek használata beható stúdiumot igényel: előbb alaposan át kell olvasnunk az útmutatásokat, bevágni a használatukat, hogy egyáltalán elkezdhessünk keresni bennük.

Bényei esetében erre semmi szükség. Aki nem olvasta el a szerző négy (!) oldalas tájékoztatóját (ami még Bényei szűkszavúságához képest is rekordteljesítmény, ekkora bevezetőt szaporaszavú szerkesztők egy-egy folyóiratszám vagy rovat élére szoktak állítani, amikor magyarázni próbálják a „konceptiót”), az is otthonosan mozoghat a bibliográfiában, *mindent* meg fog találni amit keres, *mindenre* rá fog lelni, amit nem keresett ugyan, de amire – maga se tudta persze – szüksége van. És természetesen ott vannak a mutatók is: a személynév, a földrajzi és testületi mutató, a bibliográfiai leírásokban alkalmazott rövidítések feloldására a rövidítésjegyzék, valamint a feldolgozott időszaki kiadványok jegyzéke, továbbá a feltárt bibliográfiák, repertóriumok listáját tartalmazó forrásjegyzék.

Mondottuk volt, hogy az arányok eltalálása, a szelekció művészete, a közvetítés megvalósítása példaeértékű Bényei bibliográfiájában. Ez utóbbihoz még hozzátennénk valamit. Nyilvánvaló, hogy a (természetesen mindig viszonylagos) teljesség nem egy ilyen (nyomtatásban megjelent, egy monográfia részét képező) bibliográfia dolga. A „teljességre” (napilap-cikkeig bezárólag, vagy esetleg még tovább?) ott vannak (tudjuk persze, amit tudunk, de mégis) a helyismereti gyűjtemények számítógépes adatbázisai, cédulagyűjteményei stb. De vannak (pontosabban mondva, lenniük kellene) az „aján-

ló”, kommentált bibliográfiák, a modern, mai értelemben vett bibliographie raisonnée-k is. Bényeié – más jellegű célkitűzései miatt – természetesen nem ilyen. Nem is lehetne az. De! Az anyagot egy ilyenhez (akár több ilyenhez is) adja, megadja a mostani opusz. Épp csak a „raisonnée” hiányzik belőle, az adatanyag benne van. És talán nem túlzás, nem hiú reménykedés abban bízni, hogy – Bényei alapján, őt, az ő bibliográfiáját és annak jelzés nélkül is oly látható útmutatásait követve – megszületik majd valami ilyesmi is Debrecen kapcsán. (Amelyből többek közt, és épp csak példával élve, kiderül, hogy miért szükséges mindenképp elolvasni a komolyan érdeklődőnek pl. Szűcs István háromkötetes Debrecen-történetét, az évszázados megjelenés ellenére is, és miért nem érdemes kézbe venni más szerzők munkáit stb.) Egy ilyen bibliográfia szerzője, összeállítója, szerkesztője mindenképp Bényei lesz, ha nevét nem tünteti is fel majd a kiadvány címlapja vagy kolofonja, impresszuma. Ugyanis *csak* ebből a bibliográfiából indulhat ki, *csak* erre alapozódhat majd ez a munka. Ezt az összeállítást teheti át annak a műfajába. A munka dandárja immár elvégezve.

Debrecen helytörténeti irodalma – mondja, állítja a munka címe. Hogy mi legyen a helytörténet, hogy micsoda is az, hogy mit tud nyújtani, arra – e bibliográfia megjelenése óta – nincs jobb példa, mint maga ez a mű. Aki a helytörténet iránt érdeklődik, ehhez a bibliográfiához vezetendő el. Ennek érdekében, ezért szorgoskodnak, az ilyenek miatt működnek és szolgáltatnak a helytörténeti műhelyek. De a bibliográfia címe lehetett volna az is, hogy Debrecen várostörténeti irodalma. (A várost persze Erdei értelmében, komplexen fogva fel, nem szörnyülködve azon, hogy akkor a Hortobágy is – város, vagyis a korábban a városhoz tartozó területekről szóló irodalmat is ide sorolja). Hogy micsoda is egy város, hogy micsoda is egy város története, hogy mi legyen egy város „irodalma”, ezt is világossá teszi mindenki számára Bényei bibliográfiája. A helytörténet is, a várostörténet is a történettudomány csúcsműfajai (akit nem győznek meg a történészek, a legjobb hazai és külföldi történészek szakvé-

leményei, akik a „józan kívülálló” szavazatára kíváncsiak, forgassák Németh László írásait). E csúcsműfajok miben- és milyenlétéhez a legjobb mutató Bényeinek ez a munkája. Ez persze csak sokdrangú, származékos haszna e műnek. De rangját, csúcspozióját az is mutatja, hogy még erre is alkalmas.

Utaltunk arra, Jókai Mór jóvoltából, hogy mi látszott Debrecenből – 1822-ben – Párizsból. E sorok szerzője azzal hitegeti magát, hogy ismeri a Párizs-történeti bibliográfiákat. Bényei Miklóshoz hasonlítható, azzal egyenrangúról azonban nem tud. Ma – 2003-ban – így lát-szik Debrecenből Párizs. Bényei Miklós munkája jóvoltából.

Vajda Kornél

Jubileumi kiadvány két megyei könyvtár-ból

A József Attila Megyei Könyvtár ötven éve 1952-2002 / Takács Anna. – Tatabánya : József Attila Megyei Könyvtár, 2002. – 212 p. ISBN 963 7631 71 2

„Ez jó mulatság, férfimunka volt” – a megyei könyvtárak ilyen tartalmú gondolatok jegyében ünnepelték, ünnepelheték méltán, létezésük ötvenedik évfordulóját. Ebből az alkalmából több jubileumi évkönyv, emlékkönyv, könyvtártörténet jelent meg, s meglehet, lesz még némileg elkésett folytatása is az eddigieknek. E „célkitűzéseken” kívül a standard folyóiratokban publikált cikkek-tanulmányok egyike-másika ugyancsak öregbítette a közkönyvtárak e vezető intézményeinek hírnevét, dicséretét.

Két-három év múlva izgalmas elemző kaland lesz, ha valaki előveszi ezt a mostani, de „számszakilag” egyelőre még le nem zárult szakirodalmi termést, s levonja belőle a minden bizonnyal eminens könyvtárpolitikai következtetéseket. Azt, hogy mi volt a megyei könyvtárakban jó és mi a rossz, mi speciálisan közös vagy éppen véglegesen egyedi, meddig tartott esetükben „az ész, erő és oly szent akarat”, mit lehetett velük áthidalni és mit nem. De legfőképpen: megvannak-e bennük a „jövőbealakulás” mindazon feltételei, amelyek az információs társadalom körülményei közepette az eredményes munkához szükségesek.